

v sunkih visoko pod oblaki kipečih vetrov in šumenja sivkastorjavih vodá.« Te v resnici okorne stavke je pisatelj sedaj preuredil takole: »Čim vztrajneje je legal zgodnji megleni mrak, tem bolj razposajeno je kipela v mrazeče in pusto vreme poskočnica harmonike raz Peč. Nekaj nesoglasnega, surovo veseliga je bilo v teh glasovih; zdelo se je, da stresajo kaplje z vej, preden zamrejo v sunkih visoko pod oblaki kipečih vetrov in šumenja sivkastorjavih vodá.« Tako je avtor skrbno predelal in obnovil cele stavke in odstavke in s tem odstranil predvsem napake, ki mu jih je nekoč očital sicer eden najblagohotnejših kritikov, dr. Tuma (Naši zapiski 1914, 62). Prav pa je storil Pregelj, da se ni oziral na očitke glede nekaterih podob in prisodob, ki resda niso naturalistične, a so popolnoma sprejemljive in v skladu s pisateljevim umetniškim slogom. Spričo opravljenega dela je seveda opravičljivo, če tu in tam zasledimo še vedno kakšno nedoslednost s sedaj veljavnim pravopisom. Pač pa bi morale biti skrbnejše korekture, posebno v jubilejni izdaji.

Povesti je dodana najnovejša pisateljeva slika, ki nam predstavlja Preglja kot šestdesetletnika. Uvod, ki ga je napisal Tine Debeljak, pa nam v zgoščeni obliki prikazuje celotni pisateljev razvoj in delo. Zunanja oprema, ki jo je izvršil arh. Vl. Gajšek, je izvirna in premišljena ter s črno osnovno barvo poudarja baladno osnovo povesti, dasi bi njenemu optimističnemu koncu morebiti bolj ustrezale svetlejšje barve.

France Vodnik.

Janez Jalen: Bobri. Prva knjiga: **Sam.** Ljubljana 1942. Slovenčeva knjižnica II/1. Strani 252. Knjigo je opremil in ilustriral Francè Gorše.

Janez Jalen: Bobri. Druga knjiga: **Rod.** Ljubljana 1943. Slovenčeva knjižnica II/32. Strani 248. Knjigo je opremil in ilustriral Francè Gorše.

Navadili smo se, da izide vsako leto vsaj ena Jalenova knjiga. Po izrazito gorenjskih idiličnih povestih Ovčarju Marku, Tropu brez zvoncev, Cvetkovi Cilki in Previsih, zbirki novel, se je lotil docela drugačnega sveta in življenja. Polpreteklost in sodobnost je zamenjal s prazgodovino, Gorenjsko z Ljubljanskim barjem, pastirje s koliščarji, ostal pa je zvest naravi, lovcem in živalim. To troje mu nudi tudi v časovno in snovno odmaknjenih Bobrih zadosti trdno osnovo. — Iz obširno zasnovanega dela smo dobili doslej dve knjigi. Prva nas postavi na Veliko jezero — današnje Ljubljansko barje — v dobo pred 5000 leti. Tedaj živi tu Brkati Som z dvema sinovoma: Neokretnim Karpom in Ostrorogim Jelenom. Prvi je ves len, okoren in nesposoben, drugi pa živ, podjeten in korenjaški. Vendar se mora drugi zaradi drugorojenosti izseliti in si postaviti svoje kolišče. Dobi si sposobno in mirno ženo Jezerno Rožo, dobro omoži svojo sestro Sinjeoko Kodrolasko in se spravi s svojim bratom Neokretnim Karpom. To dokaj skopo zgodbo pa je Jalen obilno razvil z opisi narave, živali in lova, da si bralec niti ne želi več dogajanja. — Druga knjiga nas prestavi za kakih trideset let naprej. Ostrorogemu so že deloma dorasli sinovi prvih treh žena in zahoče se mu četrte žene, da bi še številneje pomnožil svoj rod. V glavo se mu je namreč zavrtila silna misel, da mora njegovo kolišče zagospodovati vsemu Velikemu jezeru ter si podvreči vse rodove daleč naokrog. Med svojimi hlapci res ugleda Zorno Kalino, hčer Pegastega Risa, svojega najzvestejšega pomočnika iz prvih dni. V isto dekle pa se zagleda tudi njegov sin Presukani Lisjak. Boj med očetom in sinom se vleče skozi vso knjigo. Končno zmaga oče, sin pa si vzame za ženo Pisano Tulpo iz sovražnega rodu Tršatega Tura. V drugi knjigi je še manj epike kakor v prvi, namesto nje pa se je razbohotilo opisovanje navad in omike prvotnih rodov, risanje pogonov in potovanj. — Ugotoviti moram, da Jalenovi Bobri nekako niso in ne morejo biti zgodovinski roman v navadnem smislu, ker za dobo 3000 let pred Kristusom še nimamo pravih zgodovinskih spomenikov. Ohranilo se je le nekaj izkopanin, ki jih leto za letom odkrivajo. Zato mora opisovalec tistega časa tako rekoč vse ustvarjati sam in graditi na osnovi redkih podatkov in številnih domnev. Jalenu je ta obnova docela uspela. Posebno v prvi knjigi. Njegovi prazgodovinski Jezerjani živé! Res je to življenje kaj malo različno od današnjega: strasti in nagoni so isti, ista je želja po moči in oblasti, enak nagon po množitvi rodu in bogastva,

vendar je znal Jalen tako spretno zabrisati praznine, na katere ni vedel odgovora, da bralca v celoti zadovolji. V opisu tedanjega življenja je trden in samozavesten, v domišljiji prepričljiv. Znal se je zamisliti v primitivčev gon po življenju in ohranitvi rodu, manj pa se mu je posrečilo podati duševne vzgibe, kjer mu pogosto uide v sodobnost. — Druga knjiga je v vsem veliko slabša od prve. Mogoče prav zato, ker je vseskoz čutiti pisateljevo prizadevanje, da bi podal čim več izsledkov naše in tuje starinoslovske znanosti. Hotel je zadostiti vsem in vsakemu, pa se je domala zgubil v obsežnosti zadane si naloge. Namesto da bi se — kakor v prvi knjigi — predal svoji pisateljski intuiciji, se je prehudo navezal na prazgodovinske izkopanine in na domnevno razumsko obnovo tedanjega časa. Nekatere stvari je sicer prav lepo in naravno vpletel v celoto — tako prve početke bakrene dobe, izdelovanje ilovnatih posod in razne love — za lase pa so privlečeni vložki o rojstvu glasbila, o trgovskem potovanju do današnjega Beograda ter po Dravi čez Celje nazaj, o pohodu proti morju do današnjega Trsta in tako dalje. Zdi se mi, da je pisatelj ob snovanju prvega dela še moško odklanjal nepregledno prazgodovinsko gradivo, domišljija mu je bila stvariteljsko živa in zadostna, za drugo knjigo pa se je tesneje naslonil na starinoslovske izsledke ter se nekako zgrudil pod njihovo težo. Že v prvi knjigi je dogajanje izredno skopo in brez pravega dramatičnega zapleta, v drugi pa je ta napaka še hujša. Pisatelj se je kar izgubil v modrovanjih, premišljevanjih, spominih na mlada leta, poučevanju tedanje in sodobne mladine in tako dalje. Vse to je celotni zgradbi povesti v škodo, pač pa res vsestraneje prikaže širino in polnost tedanje snovne in duhovne omike. Zgodba seveda pri tem nepopravljivo trpi; spričo preobloženosti se razveže in razdrobi ali pa gostobesedno načička. Psihološko se mi zdi povest precej šibka. V prvi knjigi je Urni Sulec ob posameznih prigodah hudo različen, tako da mora bralec ves čas spreminjati svoj prvi vtis. To pa je tudi edina sprememba v značaju, kajti vse Jalenove osebe ostanejo nekako skozi vso zgodbo take, kakršne so se pisatelju porodile na prvih straneh. Napetosti iz notranje nujnosti torej ni. Celo edina napetost, ki je zgrajena na tej osnovi, namreč nasprotstvo med Ostrorogim Jelenom in Neokretnim Karpom iz prve knjige ter med Ostrorogim Jelenom in Presukanim Lisjakom iz druge, je samo operetna in navidezna. Mogoče se je pisatelj sam zavedal, da taka romantična dvopolnost značajev ne ustreza več sodobnemu pojmovanju romana ter že vnaprej uničuje vsak izviren zaplet, in je sam kljub prvotni zasnovi opustil zaplet iz značajev? Nadalje se mi zdi vse premalo utemeljena Ostrorogega neodločnost, ki se pokaže v prvi knjigi pred poroko z Jezerno Rožo, v drugi pa pred poroko z Zorno Kalino. Preveč je čutiti, da je obakratnega obotavljanja in zavlačevanja kriva samo pisateljeva zasnova, ker si je hotel do konca knjige pridržati nekakšno napetost. To bi sicer nič ne motilo, če bi bilo to odlašanje bodisi v značaju utemeljeno, bodisi prekrito z burnim tokom siceršnjih dogodkov in napetosti. Toda v Ostrorogega značaju take utemeljenosti ni, saj je Ostrorogi Jelen poseobljena moč in podjetnost, živo nasprotje svojega brata Neokretnega Karpa. Tako se njegova neodločnost hudo kolje z vsem njegovim siceršnjim opisom in nastopom. — Potek zgodbe je ponekod hudo prisiljen. Pisatelj vse prerad vstavlja naključje in prisluškovanje, da si pomaga naprej. Še slabše pa je, ker se menda sam zaveda, da je kak razplet le prehudo za lase privlekel, pa ga potem poskuša utemeljiti s ponovnim premlevanjem in delnim prikrajanjem dogodkov (primerjaj pogovor med Košato Jelko in Neokretnim Karpom v prvi knjigi!). Kopa naključij se mu je menda najbolj navrhovabila ob Ostrorogega potovanju proti Donavi, ko se ob njegovi vrnitvi srečno srečajo vsi, ki so ga šli iskat. To že diši po poceni romantiki ali vsaj po Ciglerju. — Enako značilno za Jalenovo pisanje je, da nam riše zmeraj samo po dve, kvečjemu po tri osebe, vse druge pa zanemari, da mu tako rekoč utonejo v pozabo. Za primer naj navedem samo Belo Ovco. Ta je kaj pomembna v celotni zgradbi, saj je dostikrat od njene odločitve odvisen razvoj dejanja, ker jo imajo na kolišču za najmodrejšo in za nekakšno vračiljo svojega rodu. Morali bi jo torej

vsekakor večkrat srečati, pa nastopi komaj dvakrat. Še bolj sta zanemarjena Brkati Som in Neokretni Karp. Bralec pričakuje, da bo nasprotnik Ostrorogega Jelena bolj živ in dejaven, pa je tako medel, da je napetost že sama po sebi zrahljana, ker za Karpa tako rekoč niti ne vemo ne, če je še živ. Ta mozaična razdrobljenost in sprotna zgradba je za Jelena tako značilna, da je pri njem nekako že vnaprej izključena vsaka napetost. Vsako poglavje je zaključena celota. V njem se napetost brez poprejšnje priprave porodi, precej doživi razplet in uplahne, da more v novem poglavju nastopiti nova. (Primerjaj katero koli ugrabitev neveste, kateri koli lov in še prav posebej dogodek ob Ostrorogega vrnitvi z daljnega potovanja!) — Druge pomanjkljivosti bi bile: stalen in kar utrujajoč začetek in konec vsakega poglavja z neizogibnim opisom vode, živali, narave in neba, dalje posebno v prvi knjigi premalo stvarno prikazane razdalje med bivališčem Kozorogovcev na današnjem Blejskem otoku in Ljubljanskim barjem. Najhujša napaka pa je prenatrpanost z lovi v drugi knjigi. Lov je res glavna hrana vse povesti, zato ni čudno, da se je celo izkušenemu in navdušenemu lovcu, kakršen je pisatelj, izrodil. Ob pogonu v Hudem breznu nam je zmaličil opis lova v neužitno hekatombo, kjer gre res samo še za lov zaradi lova. — Nedvomno pa imajo Bobri kljub tem napakam v zasnovi in izvedbi toliko pozitivnosti, da moramo biti pisatelju hvaležni za njegov trud in prizadevanje. Dobo koliščarjev nam je prikazal tako živo, da imamo komaj kako razdobje iz slovenske zgodovine bolje opisano. Prva knjiga je tudi literarno močna, ker ne trpi zaradi preobremenjenosti. — Zanimivo je, da je tudi ilustrator Francè Goršè v prvi knjigi neprimerno boljše. Risbe so sicer okorne in bolj podobne plastikam, vendar je čutiti v njih naravnost, prvotnost in pristnost. Drugače pa je v drugi knjigi, kjer je čutiti iskanje, maniro in karikaturu. V prvi knjigi sta se pisatelj in risar slogovno tako ujela, kakor doslej še v nobeni izdaje Slovenčeve knjižnice. — Nekaj posebnega je Jalenov slog in jezik. V tem se ni nič spremenil od svojih prejšnjih knjig. Značilni zanj so kratki stavki, začenjajoči se s pomožnim glagolom, večkrat podobni brzojavnemu nizanju bistvenih besed. Na primer: »Ga ni nikoli več jedla, odkar je odšla z Velikega jezera. So se bobri v lovišča šele priseljevali (II/60). S trdim, okornim, gorenjskim, nekako odrezavim jezikom je hkrati ustvaril vtis starinskosti in primitivnosti. Navadno je njegova jezikovna iskanost in ubranost krepka, včasih pa se delno bije s celoto. Taki so na primer pesniško iskani naslovi, ki so že od nekaj izvirna značilnost Jalenovih del. V Bobrih se pesniškim naslovom verno pridružujejo še živa in povedna imena. — Velika napaka njegovega jezika je nenaravno kopičenje pa-jev: Ko mu je pa vpričo vseh Ostrorogi vzdela še novo ime, Pegasti Ris, pa kar ni vedel, kaj bi počel (I/96); če je pa Jelen odveslal, je pa Karp ostal doma (I/99). Kam, je pa Jelen pozabil povedati. Pegavec ga pa ni vprašal (I/136). — Zanimivo je, da ima Jalen kljub kratkim in odsekanim stavkom vse polno nerazumljivih in nerazrešljivih slogovnih préden, katerim zlepa ne moreš do živega. Na primer: Molče so Volk in Medved in Brest in Lisjak odšli v veliko koč in prinesli iz nje na ponjavi kožuha starega medveda truplo Brkatega Soma, svojega starega očeta (II/26). Ta in oni golobučni in sivobradi sključenec se je pa spomnil, da skoraj gotovo ne preživi več sedanjega svojega psa, ki mu ga prav tako z dvema, iz ličja sesukanima motvozoma privežejo na rilec drevaka, kakor sedaj čaka, ob obrani kosti, smrtnih udarcev z betom po nosu Brkatega Soma zvesti čuvaj Hlastan (II/32). Spodaj na vodi pa je v luninem svitu tesno drug poleg drugega negibno plavalo troje manj kakor pa je dvakrat vseh prstov na obeh rokah polno natovorjenih drevakov (II/138). Vendar je hodila okrog koč na mostišču potuhnjeno kakor sestradan volk okrog drobnice v staji režeča se skrb (II/179). Prav tako je negibno sedel na pomolu, ki ga je z ene strani oblivala Sava, z druge pa po toku in strugi njej podobna, manjša Savinja, Ostrorogi Jelen (II/190). — Marsikje zagreši tudi smiselno napako, na primer: Sonce je pričelo pripekati. Znoj mu je zalival obraz. Krepela pa ni mogel nikjer zagledati (I/28). Jelena je postalo zavoljo svojega vedenja kar malo sram (I/194). Topel veter je pa bučal veno-

mer še kar naprej (I/221). — V obeh knjigah je tudi precej pravopisnih napak in grdobij: dopade (I/30); bolj tiho (I/31); po sveže oliščenih brezah (I/36); zbrihtal (I/80); s tolikim mesom (I/95), zrajtal (I/126); naravnost vesela (I/179); obnašal (I/204); plesoč (II/104); lakt (II/112), k sreči (II/211) in tako dalje. Po drugi strani je treba Jalenu priznati, da je njegov jezik naraven, lep in sočen. Vse polno je dobrih izrazov (podsončnik, drevak, kolišče), ki se bodo gotovo zakoreninili. Posebno izviren in prijeten je v svoji neodvisnosti pri medmetih (khmm, mhhh, mmno, buuum, mrmhrm, iiihihi, krhmkrhm, ngakh, haaroom, hhhahrmmm itd.) in v redkobesednosti pri pogovorih, kajti gotovo je malo-besednost značilna lastnost primitivca. — Tako smo z Jalenovimi Bobri dobili ne samo umetniško dokaj pomembno delo, ampak tudi knjigo, ki bo koristno nadomestila podobno manjvredno tujo literaturo, po kateri predvsem sega mladina. Jalen je znal čar divjine, lova, eksotike in romantike odeti v prikupno in za vsakogar užitno posodo.

Janko Moder.

Jože Dular: **Zveste menjave**. Knjiga pesmi. Izdal Literarni klub 1941. Str. 72. — **Ljudje ob Krki**. Slovenčeva knjižnica 1943. Str. 206.

Kot kaže hotenje najmlajšega pisateljskega rodu, hoče biti umetnost, ki je pomenila ekspresionistom nekak tih, krčevit samogovor in ki se je pozneje sprevrgla naturalistom v tendenčno borbenost, sodobnikom le topla luč na domačem ognjišču; zato pa ji z druge strani venomer preti nevarnost idilike. Vzrok za to spremembo okusa je treba iskati v konstelaciji časa. Skrivnostne kozmične daljave, po katerih je krožil duh ekspresionizma, so na gosto zastrte z mračnimi znamenji časa, narurna strast, ki jo je hotel naturalizem ustoličiti kot edino vrednoto, ki zasluži umetniško obdelavo, pa je zavzela naravnost diabolične oblike. Tako smo se znašli v ozkem krogu domačnosti, hkrati pa zaznali, da živita v nas kot žerjavica pod pepelom vendarle tudi duša in vest. Izraz tega občutja je umetnost najmlajšega rodu, ki ga predstavljajo imena: Severin Šali, Stanko Kociper, Jože Krivec, V. Beličič in Jože Dular, ki je izdal doslej drobno zbirko pesmi »Zveste menjave« ter knjigo črtic in novel z naslovom »Ljudje ob Krki«, obenem pa pripravil za tisk svoj prvi obširnejši tekst, roman »Krka umira«. — Kakšni so torej estetski rezultati?

Pesniško se giblje Dular v mejah impresije, vendar pa to ni vedno čist impresionizem, ampak ga podobno kot pri Gradniku po navadi spremljata refleksija in miselna poanta. Gradnikovo ime se je ob Dularju že večkrat imenovalo in tudi ta zbirka ne more povsem zatajiti njegovih vplivov. Vzemimo n. pr. pesem Prostost! Če izvzamemo zadnji stih, je pesem vseskoz Gradnikova. Ali kdo se ob Zapuščeni ne spomni na Gradnikova Pisma? Sploh bi ob natančni primerjavi obeh pesnikov utegnil kdo posebno v slogu in metaforiki dognati marsikako posebnost, ki jo je učenec nezavedno prevzel od svojega mojstra. Toda kljub vplivom, ki so pri začetniku tako rekoč nujni, Dularju ne moremo odreči talenta. So v knjigi pesmi, za katerimi čutiš močne utripe duha, le da si notranje doživetje večkrat ni znalo izsiliti adekvatnega zunanjega izraza. Pa tudi neorganska misel je marsikje ubila prvotno lirsko emocijo. Značilna se mi zdi glede tega pesem Obup:

Vse trga v meni se in vre, kipi...

Kaj je to konec? Mar se res izteklo
gorje bo v prazno, šele ko bo jeklo
blesteče omočila topla kri?

O Bog nevidni, Ti mi pošlji moč,
ne daj, da roko bi položil nase!

O vzdigni me! Naj bom drevo, ki rase,
viharje vse le zate zmagujoč.

Kako rad bi človek prisluhnil tragediji mladosti, ki jo tare obup, toda bolečina sama v pesmi ni privrela na dan, marveč jo je pisatelj le površno nakazal s tremi brezosebnimi glagoli: trga — vre — kipi, ki so sicer res polni